

het gebied

de Eemshaven

Egbert Boekema

Inleiding

De Eemshaven is na het Lauwersmeer Groningens meest bezochte vogelgebied. Dat geldt tenminste voor de vogelaars en voor bepaalde minder algemene vogelsoorten. In de bijna 20 jaren dat het terrein bestaat heeft het Eemshaventerrein een zekere faam opgebouwd als vogelmekka met Brilzeeënd, Kleine Zwartkop en Giervalk als een soort uithangschild. Behalve over dwaalgasten is er betrekkelijk weinig over vogels van het Eemshaventerrein geschreven, afgezien van de zeer gedegen trekvogelrapporten van Kees en Henk Koffijberg. Dit artikel is bedoeld ook eens een aantal andere aspecten van het Eemshaventerrein naar voren te laten komen.

Historie

In de jaren zestig leefde in Nederland onder politici, technocraten en plannenmakers nog overwegend het idee dat een grootschalige expansie van steden en industrie een directe noodzaak was om Nederland verder op te stoten in zijn welvaart. De toen nog voorspelde groei van onze bevolking naar de twintig miljoen leverde fraaie schetsen op van bandsteden: een aaneengesloten stedelijke bebouwing lopend van Leeuwarden naar Groningen, bijvoorbeeld. Rond de stad Groningen zou niet één rondweg moeten worden gerealiseerd, maar een aantal, het zogenaamde tangentenstelsel. Fraaie tekeningen van auto's zoevend boven Paterswoldsemeer en dwars door het Friescheveen verschenen in de lokale pers. De aanleg van de Eemshaven, waarmee rond 1970 werd begonnen, moet tegen deze achtergrond worden gezien. Men verkeerde in de veronderstelling dat aanleg van een goede infrastructuur (zeehaven aan diep water, met goede verbinding naar het achterland) op zich een voldoende

garantie zou zijn voor de te verwachten industriële ontwikkeling. Zoals een ieder aan de grote leegte op het terrein kan zien, is van de verwachte groei vrijwel niets terecht gekomen, ondanks alle faciliteiten. Met de fruitterminal blijft het kwakkelen en het hele havengebeuren heeft als hoogtepunt de opgelegde tankers, die af en toe afmeren. De capaciteit van de industrieterreinen in en rond Delfzijl was achteraf gezien tot in lengte van dagen voldoende geweest om aan de groei in NO-Groningen ruimte te bieden. Vreemd genoeg ging de discussie in de eerste jaren na de aanleg niet of nauwelijks over het feit of het terrein wel vol zou komen. Welnee, dat was het probleem toch niet! Een belangrijk discussiethema was waar de te plannen uitbreiding van de Eemshaven zou moeten komen. Een van de mogelijkheden was een westelijke uitbreiding. Op het wad voor de Emmapolder zou dan nog eens een terrein zo groot als het hele huidige oostelijke deel van de Eemshaven moeten komen, op ruwweg 3-4 km wad. De wadvogeltellers onder leiding van wijlen ons lid Cees Cik-kema togen aan het werk om nauwkeurige gegevens te verzamelen over de vogels die op het stuk bedreigde wad pleisterden. Mede onder druk van de verzamelde gegevens werd van een eventuele westwaartse uitbreiding afgezien en de voorkeur gegeven aan een uitbreiding in zuidelijke richting. Tot op heden zijn de plannen voor deze uitbreiding in de kast gebleven, net als de plannen voor een kerncentrale en allerlei andere (radio)activiteiten.

Zo rond 1973 was de aanleg van de Eemshaven met dijken, wegen, hekwerk en de centrale gereed. Oppervlakkig gezien is er daarna niet zo erg veel meer veranderd. De oppervlakte van de westelijke havens is nog eens wat vergroot. Hierdoor moet de zeedijk iets worden opgeschoven. Verder zijn er kades aangelegd. Bij de werkhaven voor de centrale moet regelmatig worden gebaggerd om dichtslibben tegen te gaan. Daarom liggen er rond de centrale een aantal zanddepots.

Vegetatie

De Eemshaven is aangelegd op de kwelder en het wad ten noorden van de Oostpolder. De hoge groene kwelder was er een met een afslagrand: een plotselinge verlaging van bijna een halve meter. Een dergelijke kwelder-rand kunnen we nu nog bijvoorbeeld aantreffen bij de Noordpolder. Hoewel het grootste deel van de oorspronkelijke bodem onder een dikke laag opgespoten zand is verdwenen, is op het centrale deel van het oostterrein een groot deel (nog) niet opgespoten. Hier is een zilte laagte gebleven, waar zoutminnende planten als Zee-kraal en Zeeaster nog steeds massaal voorkomen. In de herfst kleuren deze vegetaties prachtig rood. Eenzelfde kom was er op het westterrein ook, maar deze werd in 1977 grotendeels met opspuitzand gevuld. Helemaal in het zuidelijke deel bleef een stukje laagte gespaard dat met riet en wilgen begroeid raakte. Dit terreintje staat sinds het bezoek van de Kleine Zwartkop in 1983 bekend als het KZ-plasje. Het heeft enige tijd geduurd voordat de droge zandige opgespoten grond voldoende door vegetatie was vastgelegd. Op het oostterrein zijn er kleine verstuiwingen geweest waardoor in het midden duintjes van een kleine meter hoog ontstonden. De plantengroei van het droge deel van de Eemshaven lijkt dan ook wel wat op die van de duinen. Hier en daar groeien zelfs Duindoornstruiken. De interessantste planten, zoals de Breedbladige Orchis, het Fraai Duizendguldenkruid, Kwispelgerst en Heelblaadjes groeien op de overgang van de natte naar de drogere delen. Deze overgangen van de droge naar de hele natte delen zijn overigens voor de vogels niet van bijzondere betekenis.

Vogels

We kunnen ons afvragen wat het effect van de aanleg van de Eemshaven geweest is op de vogelstand ter plaatse. Door Sikkema (1970) zijn er tellingen verricht tijdens hoogwater juist voordat de aanleg begon. Deze zijn vergeleken met pleisterende aantallen watervogels uit latere jaren. In tabel 1 staat een overzicht

van de maximale aantallen pleisterende wadvogels in drie perioden, 1969, 1975-1980 en 1981-1990. Als we de aantallen van de drie periodes met elkaar vergelijken, dan valt op dat er een zeer sterke afname heeft plaatsgevonden. De acht talrijkste soorten uit 1969 zijn alle zeer sterk achteruitgegaan, waarbij kan worden opgemerkt dat een soort als de Bonte Strandloper thans nauwelijks meer op het terrein voorkomt. Uit de tabel blijkt ook dat dezelfde acht soorten in de jaren '80 nog verder zijn afgenomen. Slechts enkele watervogels lijken iets van de veranderende omstandigheden te hebben geprofiteerd. De aantallen van Wintertaling en Pijlstaart zijn vooruitgegaan. Deze soorten fourageren op het zaad van de zoutplanten in de kom van het oostterrein. De steltlopers van 1969 pleisterden ongetwijfeld voor een groot deel op het wad voor de Oostpolder, dat nu grotendeels verdwenen is. Maar aangezien de aangrenzende Emmapolder geen hoge groene kwelder heeft, kan het best zijn dat een gedeelte van de Emmapolder-vogels op de kwelder van de Oostpolder overtijdde. Dit overtijnen van elders fouragerende vogels is echter na de aanleg alleen nog maar sterker geworden want op het kleine stuk wad ten noorden van de Eemshaven komen doorgaans alleen nog enkele tientallen Wulpen en Scholeksters voor. De aantallen uit de tabel spreken voor zichzelf en we kunnen dan ook concluderen dat de aanleg van de Eemshaven voor duizenden vogels het verdwijnen van hun fourageergebieden heeft betekend.

Hoewel de aanleg van de Eemshaven vanuit het standpunt van natuurbehoud negatief moet worden beoordeeld, is het toch een terrein waar in de trek-tijd veel vogels voorbijkomen en pleisteren. Op een topdag in de trek-tijd, zoals er ieder jaar wel enkele zijn, is het nog steeds mogelijk om de 100 soortengrens te overschrijden. Voor de zangertjes zijn er overal kleine bosjes gekomen. Rond de twee gemaaltjes ter weerszijden van de havenmonding zijn de eerste twee bosjes aangelegd. Maar omdat deze aanplant om de zoveel jaar stevig wordt gedund is er weinig echte groei

tabel 1.

Een vergelijking van aantallen watervogels op de kwelder van de Oostpolder en het Eemshaventerrein. In de linker kolom staan de hoogste getelde aantallen van 12 hoogwatertellingen in de maanden juli tot en met november 1969 (Sikkema 1970). In de middelste kolom staan de hoogste aantallen uit juni tot en met november in de periode 1975-1980. In de rechter kolom uit dezelfde maanden in de periode 1981-1990 (bron: eigen waarnemingen). De aantallen voor Kok- en Stormmeeuw betreffen aanwezige vogels overdag: 's nachts slapen op het oostterrein iets grote aantallen.

Wilde Eend	2800 (29-11)	600 (27-8-77)	200 (24-9-83)
Smient	1700 (9-11)	445 (7-10-79)	260 (20-10-90)
Pijlstaart	83 (29-11)	225 (7-10-79)	250 (16-10-82)
Wintertaling	40 (25-10)	1600 (29-9-79)	500 (22-10-83)
Slobeend	70 (12-10)	46 (30-10-76)	60 (9-8-85)
Bergeend	3000 (9, 29-11)	300 (9-11-75)	56 (17-7-82)
Goudplevier	60 (13-9)	40 (17-11-79)	3 (29-7-84)
Zilverplevier	500 (13-9)	31 (7-10-79)	8 (20-10-90)
Bontbekplevier	20 (31-8)	69 (25-8-79)	5 (24-7-83)
Steenloper	19 (1-8)	40 (30-10-76)	72 (20-10-90)
Wulp	1700 (17-8)	162 (25-8-79)	430 (17-7-82)
Regenwulp	28 (1-8)	10 (25-8-79)	8 (17-7-82)
Rosse Grutto	10 (31-8)	15 (29-9-79)	5 (24-7-83)
Tureluur	3000 (1-8)	200 (7-10-79)	250 (15-7-83)
Gorenpootruiter	370 (17-8)	66 (29-9-79)	6 (15-7-83)
Zwarte ruiter	5 (12-10)	8 (7-10-79)	120 (20-10-90)
Oeverloper	5 (1, 17-8)	21 (18-8-78)	11 (17-7-82)
Kanoetstrandloper	25 (1-8)	24 (29-9-79)	
Bonte Strandloper	5500 (25-10)	20 (17-11-79)	2 (24-7-83)
Scholekster	2700 (13-9)	2290 (7-10-79)	300 (31-7-83)
Kluut	500 (27-9/9-11)	120 (27-8-77)	54 (2-7-83)
Kokmeeuw	1700 (17-8)	400 (17-6-78)	342 (5-9-82)
Stormmeeuw	60 (15-7)	193 (7-10-79)	37 (7-8-82)
Zilvermeeuw	35 (15-7)	250 (17-6-78)	260 (24-11-84)
Visdief	200 (31-8)	52 (17-6-78)	120 (11-9-83)

te bespeuren. De beste plek om zangers te zien is de lange haag evenwijdig aan de zeedijk ten westen van de centrale. Op diverse plaatsen midden op het terrein zijn spontaan wilgen opgeschoten. De ervaring heeft echter geleerd dat het nauwelijks loont al deze lage begroeiing af te sjoeven. De hagen en bosjes langs de wegen trekken minstens zoveel trekvogels.

Het is niet de bedoeling van dit artikel om uitgebreide soortenlijsten te geven van wat waar te zien is. Maar er is in de loop van de jaren zoveel gezien, dat hier een kleine greep ter afsluiting volgt. 's Winters loont het de dijken of te speuren op zoek naar Paarse Strandlopers en het water naar duikers en Zeekoeien. Wie rond eind maart komt, kijkt uit naar Grote Gele Kwikstaarten. Rond 1 mei is het tijd voor de jaarlijkse Poelruiter en enkele dagen later is de top van de Draaihalzen doortrek. Half mei is goed voor trek-

kende Smellekens en Roodkeelpiepers. Vanaf half mei kunnen we bij oostenwind gaan zitten wachten op de Wespindieven die komen gaan. Eind juli is ieder jaar wel goed voor een Waterrietzanger of Reuzenstern en in augustus begint de kleine zangvogeltrek verder op gang te komen met enkele Vuurgoudhaantjes. Van 20 september tot 15 oktober ligt de top van de "interessante vogels", Kleine Vliegenvanger, Bladkoninkje en dergelijke. Bedenk echter bij al dit fraais dat het er ook al doortrok toen de Eemshaven er nog niet lag!

Literatuur

Koffijberg, K.: Vogeltrek over de Eemshaven in het najaar van 1986. Holwierde.

Sikkema, C.P. (1970): Natuurverlies en Natuurbehoud aan de Groninger Waddenkust. Waddenbulletin 5: nr. juli/aug.